

נשונים ומשנים את העולם

תיקון העולם והחברה בעקבות המשנה, הגות ציונית ומועדי ישראל

ספר לימוד לכיתה ח'
על פי תוכנית הלימודים החדשה
במקצוע תרבות יהודית-ישראלית
תוכנית בארי, מכון שלום הרטמן

בארי BE'ERI
מכון שלום הרטמן
SHALOM HARTMAN
INSTITUTE

משרד החינוך
3350 אישור מס'
אוסר בתאריך: 25.6.2018

שׁוֹנִים וּמְשׁוּנִים אֶת הָעוֹלָם

תיקון העולם והחברה בעקבות המשנה,

הגות ציונית ומועדי ישראל

בארי BE'ERI
מכון SHALOM HARTMAN
שלום הרטמן INSTITUTE

ספר לימוד לכיתה ח' על־פי תוכנית הלימודים החדשה במקצוע תרבות יהודית־ישראלית

מכון שלום הרטמן מכיר תודה
לקרן ראסל ברי, שבזכות תרומתה
יוצא לאור ספר זה.

The Russell Berrie Foundation
Making A Difference

קרן ראסל ברי

מכון הרטמן הינו מרכז מחקר וחינוך בנושאי יהדות אשר הוקם על ידי פרופסור דוד הרטמן ז"ל בשנת 1976 ונקרא על שם אביו. **המכון מפתח אפיקים חדשים בחשיבה, במחקר ובחינוך היהודי** ופועל למען הכשרת מנהיגות יהודית המושתתת על ערכי הפלורליזם.

במסגרת המכון פועלת **תוכנית בארי**, שמטרתה יצירת שינוי עומק בחינוך הממלכתי העל-יסודי בנושאים של **זהות יהודית-ישראלית וחינוך יהודי-פלורליסטי**. התוכנית מושתתת על מודל חינוכי רב-תחומי אשר שם לו למטרה לעצב בתי ספר על-יסודיים ממלכתיים ברוח יהודית פלורליסטית, להעמיק את הידע ותחושת המחויבות של התלמיד לגבי זהותו היהודית-ישראלית ולהטמיע את ערכי תרבות ישראל בקהילת בית הספר ובסביבתו.

יפה בניה, עדי אפל-טל ויוחאי עדן
ד"ר אריאל פיקאר
יעל גרוס-רוזן
יוחאי עדן
עבריתא - דנה רייך
סטודיו רמי וז'קי
אהרון פרידמן
דנה בניון

כתיבה:
ייעוץ מדעי:
ייעוץ פדגוגי:
ניהול פרויקט,
עריכה והפקה:
עריכה לשונית:
עיצוב גרפי:
איורים:
זכויות יוצרים:

© כל הזכויות שמורות למחברים ולאקו"ם. כל הזכויות שמורות למכון שלום הרטמן,
תוכנית בארי, ירושלים תשע"ח 2018

978-965-334-033-6
1113-334033

מסת"ב:
דנאקוד:

6 פתח דבר

7 משימת פתיחה | מתקנים את העולם

פרק ראשון:

להיות מתקני עולם

8 משימה בקבוצות

13 משימה אישית

פרק שני:

על מה העולם עומד?

14 משימת פתיחה | על מה העולם עומד?

15 שונים משנה | על שלושה דברים העולם עומד

18 מקורות משוחחים על... על מה העולם עומד?

21 שונים אנדה | כלל גדול בתורה או: האם העולם יכול לעמוד על רגל אחת?

23 שונים הגות ציונית ותיקון החברה | על אילו ערכים עומדת מדינת ישראל?

26 מקרה מבחן | מה נוסף למגילת העצמאות?

פרק שלישי:

בלי חוקים לא משחקים?

27 משימת פתיחה | איזו מדינה?

29 שונים משנה | איש את רעהו חיים בלעו?

31 מקורות משוחחים על... לשם מה קיימים החוקים?

33 שונים אנדה | בפה נאים מעשיהם של אפה זו!

35 שונים הגות ציונית ותיקון החברה | מוראה של מלכות וגבולות המחאה

36 מקרה מבחן | מחאה נגד התלבושת האחידה

פרק רביעי:

היחס לגופו ולכבודו של האדם

37 משימת פתיחה | נשמה אצילה

40 שונים משנה | הכול לפי כבודו

44 שונים משנה | רב חובל

48 שונים משנה | זה הזמן לסלוח!

51 שונים אנדה | על שום מה?

52 שונים הגות ציונית ותיקון החברה | כבוד האדם

55 מקרה מבחן | תופעת הביוש והזכות לשם טוב

פרק חמישי:

יש רשות או אין רשות? היחס לרשות הרבים

56 משימת פתיחה | למי אני שייך?

58 שונים משנה | מכשול ברשות הרבים

61 מקורות משוחחים על... של מי האחריות?

63 שונים הגות ציונית ותיקון החברה | למי שייכת רשות הרבים?

65 שונים אנדה | בלי רשות...

66 מקרה מבחן | שלטי חוצות ללא נשים: הדרת נשים או התחשבות ברגשות החרדים?

פרק שישי:

"שפת הסימנים" השבת אבדה והיחס למחון הזולת

68	משימת פתיחה להחזיר או להשאיר - זאת השאלה
69	שונים משנה אלו מציאות
70	מקורות משוחחים על... אכפתיות ודאגה לאחר
74	שונים אגדה העזים של רבי חנינא בן דוסא
76	שונים הגות ציונית ותיקון החברה מה תהיה דמותה של החברה הראויה?
77	מקרה מבחן משיבי האבדות
80	

פרק שביעי:

עובדים עלינו! יחסי עובד ומעביד בחברה של צדק

81	משימת פתיחה אוכלי האורז
82	שונים משנה "השוכר את הפועלים" חובות המעביד כלפי הפועלים
83	מקורות משוחחים על... זכויות עובדים
86	שונים אגדה הסבלים ששכרו חבית יין
88	שונים הגות ציונית ותיקון החברה היחס לעובדים בחברת מופת
90	מקרה מבחן עבודות נוער
92	

פרק שמיני:

צדקה וצדק חברתי

93	משימת פתיחה מיהו עני?
94	שונים משנה קו העוני
95	מקורות משוחחים על... צדק או צדקה
97	שונים אגדה מתן בסתר
101	שונים הגות ציונית ותיקון החברה צדק חברתי במדינה ריבונית
103	מקרה מבחן צדק חברתי: בין חזון למציאות - תמונת מצב עכשווית
106	

פרק תשיעי:

שונים אבל (לא) שווים? - בין ישראל לעמים והיחס לנוכרי

107	משימת פתיחה שווים
108	שונים משנה מי חביב יותר?
109	מקורות משוחחים על... בריאת האדם בצלם אלוהים וערך השוויון
111	שונים אגדה מי הוא ברברי?
113	שונים הגות ציונית ותיקון החברה היחס ללא־יהודים במדינת ישראל
115	מקרה מבחן האם יישובים ליהודים בלבד סותרים את עקרון השוויון?
118	המקרה של עאדל ואימאן קעדאן

פרק עשירי:

דין, פשרה ולפנים משורת הדין

119	משימת פתיחה למי שייכת האדמה?
120	שונים משנה דין אמת ושלום
122	שונים אגדה מדוע חרבה ירושלים?
123	מקורות משוחחים על... דין או פשרה?
128	שונים הגות ציונית ותיקון החברה היחס אל ערביי ארץ ישראל - עקשנות או פשרה?
130	מקרה מבחן דין אמת או פשרה - מתווה הכותל
132	

פרק אחד־עשר:

תרבות המחלוקת

133	משימת פתיחה ניצוץ האהבה
134	שונים משנה מחלוקת לשם שמים
135	

137	.....	מקורות משוחחים על... מחלוקת - עניין טוב או רע?
140	.....	שונים אנדה תנורו של עכנאי - מחלוקת בכל מחיר?
142	.....	שונים הגות ציונית ותיקון החברה תרבות של מחלוקת
144	.....	משימת סיכום מחלוקת במבחן

פרק שנים־עשר:

ושמחת בְּחַנְךָ: חג הסוכות - זמן של שמחה

147	.....	משימת חג
149	.....	משימת פתיחה "ושמחת בחגך והיית אך שמח"
150	.....	שונים משנה שמחת בית השואבה
152	.....	מקורות משוחחים על... השמחה
156	.....	שונים אנדה אנשים שמחים
158	.....	מקורות משוחחים על... אושפיזין
161	.....	משימת סיכום אושפיזות

פרק שלושה־עשר:

ט"ו בשבט - הדאגה לדורות הבאים

162	.....	משימת חג
164	.....	משימת פתיחה שכונת רננים
165	.....	שונים משנה שמור מרחק!
168	.....	מקורות משוחחים על... היחס לסביבה
170	.....	שונים אנדה נטיעה לדורות
172	.....	שונים הגות ציונית ותיקון החברה שמירת טבע
174	.....	מקרה מבחן להציל את חוף פלמחים

פרק ארבעה־עשר:

שבועות - חג של חסד

175	.....	משימת חג
177	.....	משימת פתיחה כולנו זקוקים לחסד
178	.....	שונים משנה דברים שאין להם שיעור
180	.....	שונים אנדה יש עבודה ויש עבודה
181	.....	מקורות משוחחים על... חסד
185	.....	מקורות משוחחים על... תיקון ליל שבועות
189	.....	משימת סיכום תיקון שבועות בית־ספרי

פרק חמישה־עשר:

ט"ו באב - יום של אהבה

190	.....	משימת חג
192	.....	משימת פתיחה זמן אהבה
193	.....	שונים משנה אהבה חולפת ואהבה נצחית
195	.....	שונים אנדה פרידה משמחת
197	.....	מקורות משוחחים על... אהבה ותיקון החברה
199	.....	משימת סיכום מה זאת אהבה?

פרק שישה־עשר:

שישה מי יודע? שישה אני יודע! - שישה סדרי משנה

200	.....	משימת התמצאות במשנה מגלים את המשנה
202	.....	משימה תחרות זיכרון
203	.....	משימה ים ההלכה
206	.....	מקורות וזכויות
208	.....	מושגים, אישים ומקומות

הספר שלפניכם, **שונים ומשנים את העולם**, מבקש לאפשר לכם להתבונן על החברה כעל מבנה בעל משמעות וחוקים משלו ועל הייעוד המוסרי והרוחני של **תיקון העולם**. אנו מקווים שתוכלו להשתמש בידע ובכלים שתרכשו במהלך הלימוד כדי לגלות הבנה ומעורבות רבה בחברה שבה אתם חיים, להוביל בה שינויים ולקחת חלק פעיל בעיצובה ובתיקונה.

אנו מקווים שתוכלו להשתמש בידע ובכלים שתרכשו במהלך הלימוד כדי לגלות הבנה ומעורבות רבה בחברה שבה אתם חיים, להוביל בה שינויים ולקחת חלק פעיל בעיצובה ובתיקונה.

האדם עוסק ביישובו של העולם, ב**תיקונו של עולם**, והוא משתמש ביכולתו הטכנולוגית על מנת לשפר ולשכלל את החיים בעולם. בכך הוא דומה ליוצרו, וזהו אחד המובנים של היות האדם נברא בצלם אלוהים. אולם פעילות זו עלולה לגרום גם לקלקול. במרוץ האינסופי של האדם אחר היצירה והשכלול הוא עלול לגרום לנזק לעולם: הן במישור הטבעי, האקולוגי, והן במישור החברתי, האנושי. כאן נכנס המובן השני של המושג תיקון עולם: המאמץ האנושי למנוע את הפגיעה בסביבה הטבעית והאנושית והמאבק למען חברה החיה על פי עקרונות של צדק - חברה הדואגת לשימור הסביבה כך שגם בני הדורות הבאים יוכלו ליהנות מן העולם.

מהו ייעודו ומחויבותו של היחיד לעצמו, לזולתו, לקהילה ולסביבה? כיצד מעוצבת חברה? מי מוביל אותה, וכיצד מתקבלות בה הכרעות חשובות?

ספר הלימוד שלפניכם מבקש להביא לידי ביטוי את המכלול הזה באמצעות שיח עם מקורות בתרבות היהודית והישראלית. שמו של הספר רומז על תוכנו: הסוגה העומדת במרכזו היא **המשנה** - היצירה המרכזית של התורה שבעל-פה. את המשנה **שונים**, משננים, ומכאן המילה הראשונה בשמו של הספר. ואולם מילה זו משמשת גם במשמעות של **שונות**, **אֲחֵרִיּוּת** - ביסודה המשנה פונה אל האדם ובאמצעות החוק מבקשת ממנו לתקן את היחסים שבינו לבין זולתו ובינו לבין סביבתו. לימוד המשנה מבקש לעודד שיח על הדרך שבה נוכל לשנות ולתקן את החברה ואת העולם.

המובן השני של המושג תקון עולם **מתייחס למאמץ האנושי למנוע את הפגיעה בסביבה הטבעית והאנושית**

מתוך הסוגיות העולות מן המשנה נצא לעסוק בתיקון החברה ובדמותן של חברת המופת ושל המנהיגות הראויה. בין היתר נדון בשאלות הבאות: מהו ייעודו של היחיד ומהי מחויבותו לעצמו, לזולתו, לקהילתו ולסביבתו? כיצד מעוצבת חברה? מי מוביל אותה? כיצד מתקבלות בה הכרעות חשובות? נכיר את פועלם ואת הגותם של דמויות מרכזיות ששאפו להפוך את העולם למקום טוב יותר והובילו חזון לשינוי חברתי, וכן נדון בסוגיות ובאירועים היסטוריים שהיו במוקד השאיפה לתיקון העולם וליצירת חברת מופת.

**אנו מאחלים לכם הצלחה ולימוד פורה ומהנה.
צוות הפיתוח
תוכנית בארי, מכון שלום הרטמן**

משימת פתיחה מתקנים את העולם

- מהו תיקון עולם? האם העולם שבור או מקולקל שיש צורך לתקנו?
- מהו העולם שיש לתקן?
- מיהו האחראי על התיקון?

המושג **תיקון עולם** הוא מושג יהודי עתיק יומין, והוא פשוט ולבש צורה במהלך הדורות. בימינו הוא מסמל את הרעיון שעל פיו תפקידה של היהדות הוא להוביל שינויים בתחומים רבים, כגון דאגה לשוויון ולצדק חברתי בקהילה פנימה ובעולם כולו, פעילות למען זכויות אדם ואפילו גישה אקולוגית ופעילות לשיפור איכות הסביבה. הביטוי במשמעות זו פרץ אל מחוץ לגבולות היהדות והפך לרעיון בעל משמעות אוניברסלית. בארצות הברית אף מקובל להגות אותו בצורתו העברית ולתעתק אותו לאנגלית: Tikun Olam.

בפרק זה נכיר את המושג ונפגוש דמויות של בני נוער בני זמננו שהצליחו בכוחם להביא לשינוי חברתי ולתרום לתיקון העולם. באמצעות סיפורם של מתקני העולם הצעירים נשאל האם תיקון עולם משמעו תיקון הקלקולים שאנחנו יצרנו בעולם? האם תיקון עולם משמעו יצירת תקנות שיאפשרו לחיות טוב יותר בעולם? ואולי תיקון עולם משמעו הפיכת הסדר הקיים ויצירת עולם שכולו טוב? בסופו של דבר נשאל גם את השאלה החשובה - כיצד אנחנו יכולים לתרום לתיקונו של העולם?

לפניכם הגדרה מתוך מילון ספיר למילה "תיקון". קראו אותה ומלאו את המשימות שבעקבותיה:

תיקון

1. החזרת דבר למצבו התקין, השלם או הנכון.
2. שיפור, שינוי לטובה, השבחה.
3. שינוי מכון בדת או בחברה.
4. מצב תקין, טוב ונכון.

← לאור ההגדרות הללו, מה לדעתכם יכולה להיות משמעות המושג **תיקון עולם**?

← מצאו תמונה המייצגת את המושג **תיקון עולם** לפי כל אחת מארבע ההגדרות. הוסיפו הסבר קצר לכל תמונה.

להיות מתקני עולם

פרק ראשון

מה יכולים ילדים ובני נוער לעשות כדי להשפיע על העולם ולהפוך אותו למקום טוב יותר? איזו השפעה יכולה להיות לאדם יחיד? והאומנם יכולים להצליח נער או נערה במקומות שבהם נכשלו המבוגרים?

לפניכם סיפוריהם של שישה ילדים ובני נוער שביקשו להתמודד עם בעיות ומצוקות שזיהו בעולם. חלקם חוו את המצוקה על בשרם, וחלקם היו עדים לכאבו של האחר או לצרכיו. הם בחרו לא להישאר אדישים אלא לפעול על מנת להפוך את העולם לטוב, צודק וראוי יותר.

קרייג קילבורג

איקבל מאסי

ריאן הרלג'ק

עדי אלטשולר

מלאלה יוספזאי

סורון קוליס־סוזוקי

משימה בקבוצות

- ← בחרו באחת מן הדמויות שלפניכם.
- ← קראו בעיון את סיפורה ודונו בה בעזרת השאלות הבאות. בסיום, כל קבוצה תציג בפני הכיתה את הסיפור שבו עסקה, ותוביל דיון עליו.
- אילו ערכים עומדים לדעתכם מאחורי העשייה של הדמות?
- מהו האתגר שאיתו הדמות מתמודדת?
- ← כתבו מכתב לדמות שבחרתם. במכתב תארו מה עורר בכם הזדהות, במה הייתם רוצים להידמות לה ועל מה הייתם רוצים להודות לה.

ריאן הרלג'ק

ריאן הרלג'ק (Hreljac), בן למשפחה קנדי, היה בן שש כאשר המורה שלו סיפרה בכיתה על אנשים באפריקה שחיים בכפרים מבודדים ושכדי להגיע לבאות שבהם זורמים מים נקיים, עליהם ללכת קילומטרים רבים מדי יום. כתוצאה ממחסור במים, רבים מהילדים חולים ואינם שורדים.

ריאן חש שעליו לעשות מעשה ולעזור לאנשים אלו. הוא שכנע את הוריו שישלמו לו בעבור עבודות בית נוספות, והצליח לגייס 70 דולר. לאחר מכן פנה לארגון WaterCan (ארגון ללא כוונת רווח המספק מים נקיים למדינות עניות), אבל גילה שכדי לקדוח באר אחת יהיה עליו לגייס 2,000 דולר. ריאן לא התייאש; הוא מילא מטלות נוספות ועודד את חבריו לנהוג כמותו. לאחר שאסף את הסכום המבוקש נחנכה בדצמבר 1999 הבאר הראשונה מכספיו ומכספי חבריו ליד בית הספר אנגולו בצפון אוגנדה. מאז שנקדחה הבאר הראשונה הצליח ריאן בתמיכת ארגונים שונים לגייס למעלה מ-800 אלף דולר כדי לספק מים נקיים לאנשי אפריקה.

במהלך שנת 2004 נסע ריאן ברחבי העולם. הוא ביקר באוסטרליה, בדרום אפריקה, בארצות הברית, בסין, ביפן ובאיטליה, ואף זכה להיפגש עם האפיפיור. מטרת הביקור הייתה לספק השראה לבני נוער אחרים ולעודד אותם לפעול למען תיקון העולם. בראיון עימו העביר ריאן את המסר הבא:

למדתי שלכל ילד, ללא קשר למקום מגוריו, יש צרכים בסיסיים כמו להיות בריא ומאושר. ילדים צריכים מים נקיים ותברואה, הם צריכים מספיק מזון לאכול, הם

צריכים להיות מסוגלים ללכת לבית הספר והם צריכים הזדמנות לשחק וליהנות. כך הם יכולים גם לעזור בעולם.

העולם הוא כמו פאזל גדול וכולנו צריכים להבין איזו חתיכה מהפאזל חשוב ליצור או לקדם. חתיכת הפאזל שלי היא לפעול למען מים נקיים. אני מקווה שכולם יגלו את חתיכת הפאזל שלהם ויפעלו להתאים אותה למקומה.

אם העולם היה מקשיב לי למשך חמש דקות, הייתי מזמין את כולם לחשוב על השפע שבו אנו חיים ולהעריך אותו. בקנדה יש לנו כל כך הרבה דברים! הייתי מציע לאנשים לחלוק קצת את מה שיש להם, לא משנה איפה הם גרים. הייתי אומר לכולם להאמין בחלומות שלהם. אם אתה פועל, אתה יכול להשיג כל דבר.

לפעמים אנשים חושבים שאין להם דברים רבים לחלוק עם אחרים, אבל הם טועים. הילדים בבית הספר היסודי אנגולו באוגנדה החליטו לאחר שביקרתי שם כי גם הם יכולים לחולל שינוי ולחלוק מהטוב שלהם עם אחרים. לילדים האלה לא היה שום דבר, אבל הם החליטו להקדיש מימם בכל שנת לימודים לסייע לאנשים חולים. הם למדו כי הם יכולים לעזור לאחרים, לא משנה מי הם. אם כולם יחשבו כך ויעשו משהו יפה בכל יום בשביל מישהו אחר, העולם יהיה מקום טוב ושווה הרבה יותר.

צילום: RYENSWELL

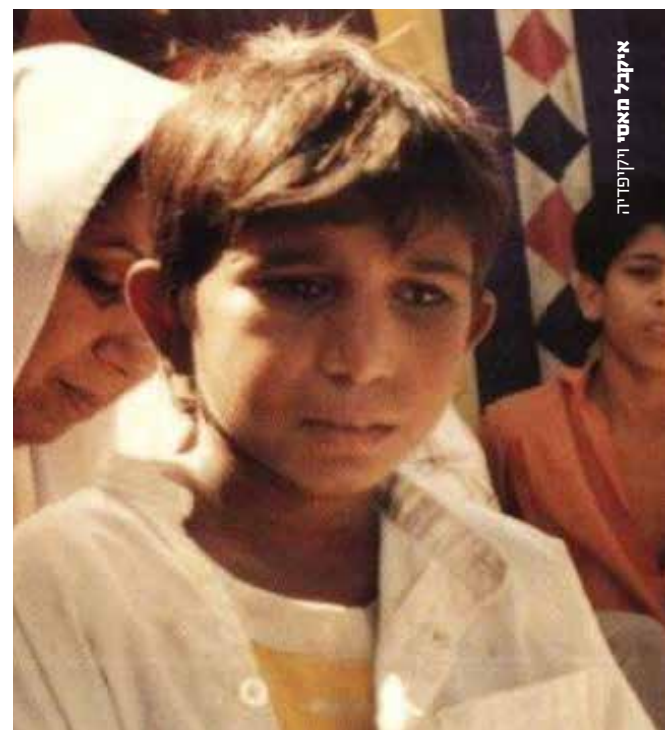
וונדי ג'ול, החזן של ריאן הרלג'ק למים נקיים באפריקה

איקבל מאסי

איקבל מאסי נולד בכפר בפקיסטן שבמרכז אסיה. הוריו היו עניים מרודים. אחיו הבכור, אסלאם, עמד להינשא, וכדי לממן את חתונתו לוו הוריו סכום השווה ל-16 דולר מיצרן שטיחים ששמו ארשד. בתמורה לכסף קיבל ארשד בשנת 1986 את איקבל כילד-עבד במפעלו. במפעל הזה כבר הועסק כעבד אח אחר של איקבל, פטראס.

יצרני השטיחים זקוקים לידיים עובדות קטנות לקשירת השטיחים, המורכבים כל אחד מאלפי קשרים זעירים. ידיים קטנות גמישות יותר, עצמותיהן רכות, ולאחר שנים של עבודה גם מתעוותות כך שהאצבעות מקבלות את הצורה המתאימה לעבודה הזאת. מאז שהיה בן ארבע ועד שהגיע לגיל עשר עבד איקבל במפעל השטיחים. בכל יום היה יושב שעות רבות ליד הנול ללא יכולת לקום, להתמתח או לצאת להפסקה. הוא היה אומלל והיה חייב לעבוד כל הזמן.

במארס 1992 התקבל בפקיסטן חוק לביטול העבדות ולשחרור מייד של כל העבדים במדינה. אחרי שש שנים של עבדות, כשאיקבל היה בן עשר, נודע לו ולאחיו על החוק החדש. הם דרשו ממנהל בית החרושת שישחרר אותם, אך בתגובה הוא הכה אותם מכות נמרצות. הם הצליחו לברוח מהמפעל ונקלעו להפגנה למען זכויות ילדים. איקבל ביקש לעלות על הבמה ולשאת נאום. הוא סיפר למפגינים איך כל גופו כואב מהרכינה אל הנול, איך התעוותו אצבעותיו ואיך הבוסים במפעל השטיחים נוהגים בילדים.

איקבל מאסי וקופדיה

נאמו של איקבל מאסי פורסם בעיתונים המקומיים. אולה חאן, פעיל חברתי ומייסד הארגון "חזית השחרור משעבוד", התרשם מאוד מיכולת הדיבור של הילד. הוא הצליח לפדות את איקבל ממעבדו וביקש את רשותה של אמו לקחת אותו ל"בית הספר לחופש" שהקים ארגונו בעיר לאהור שבפקיסטן. שנתיים נדרשו לאיקבל כדי לגמור את תוכנית הלימודים שנועדה לארבע שנים. במשך השנתיים הללו הופיע בכל עצרות הארגון וסיפר על חיי העבדות ועל הצורך בביטולה. הוא גייס לשורות החזית כאלפיים ילדים, והם היו לפעיליה.

אלפי ילדים בפקיסטן הצליחו להיחלץ מחיי העבדות בהשפעתו הישירה של איקבל מאסי. כשסיים את לימודיו בסוף שנת 1994, לקח אותו אולה חאן לסיבוב בעולם. הם נסעו לשוודיה ושם נפגש איקבל עם תלמידים, התראיין לעיתונות ולטלוויזיה ונפגש עם אנשי הארגונים לזכויות אדם. בהופעותיו בטלוויזיה קרא לצופים לא לקנות שטיחים שיוצרו בפקיסטן בעבודתם של ילדים עבדים, שטיחים שאותם כינה "דמם של ילדים". במהלך מסעו סביב העולם נאם באו"ם, הגביר את המודעות לעבדות ילדים וקרא לפעול להגנתם. בתחילת מאי 1995 הוא היה אמור להתחיל את לימודיו באוניברסיטת ברנדייס, אבל ב־16 באפריל נורה ונהרג. עד היום לא נמצא רוצחו, וסיבת מותו נותרה מעורפלת.

נרי לבנה, החופש הקצר של איקבל מאסי

קרייג קילבורגר

קרייג קילבורגר, ילד בן 12 מקנדה, נחשף לסיפורו של איקבל מאסי זמן קצר לאחר שנרצח והחליט לעשות מעשה ולהקים ארגון לשחרור ילדים עבדים. קרייג סיפר על החלטתו: "קראתי בעיתון את הקומיקס, ולצידו הייתה כתבה על ילד בן 12 מפקיסטן שנמכר לעבדות, הצליח להימלט ולספר את הסיפור שלו ועל מיליוני ילדים ולבסוף נרצח. הזדעזעתי כל כך - זה גרם לי להסתכל על עצמי ועל החיים שלי ולרצות לעזור לאלה שזקוקים לעזרה". מאז הוא עומד בראש הארגון "the Free Children", ששם לו למטרה לסייע לילדים ברחבי העולם.

כיום יש לארגון שני משרדים גדולים בטורונטו ובניו יורק, ופעילים בו 100 אלף ילדים ב־27 מדינות, בני 8 עד 18. "המטרה העיקרית שלנו היא לעזור לילדים אחרים בעולם שזקוקים לעזרה", אומר קרייג ומספר על תחילת דרכו של הארגון: "עמדתי מול הכיתה שלי וביקשתי מהילדים האחרים שיעזרו לי. נוצר גרעין של עשרה פעילים. ככה זה התחיל. חזרנו מבית ספר, אכלנו פיצה והעלינו כל מיני רעיונות משוגעים על איך אפשר לעזור לילדים האלה. זה התחיל בעצומות ובקצת גיוס תרומות".

הארגון הקטן של ילדי טורונטו צבר תאוצה כשבגיל 12 וחצי נסע קילבורגר להודו יחד עם עוד כמה ממקימי הארגון. קילבורגר ניסה להיפגש עם ראש ממשלת קנדה שביקר באותו הזמן בהודו, במטרה לשכנע אותו שיצא פומבית נגד עבדות ילדים. הניסיון לא צלח, ולכן הוא וחבריו הסתננו לאחד מאולמות המלון שבו התגורר ראש הממשלה, וקיימו שם מסיבת עיתונאים בנושא עבדות ילדים. כתוצאה מכך זכו בפרסום רב והארגון גדל והתמסד. לאחרונה ביקר קילבורגר בישראל. בראיון איתו אמר את הדברים הבאים:

אני מקווה שנוכל לעשות משהו בשביל הילדים הבדואים, אולי לבנות בשבילם בית ספר. אני מאמין שאנחנו לא יכולים לשנות את מצבם של הילדים בברזיל, בהודו או בישראל, אבל אנחנו בהחלט יכולים לפעול כדי לשפר קצת את מצבם, להביא קצת תקווה.

פגשתי את הבדואים. היינו בבית הספר שלהם, באוהלים. פגשנו את מנהיגי הקהילה, מורים ותלמידים. ראינו את החיים שלהם. זה היה מזעזע כי בבוקר יצאנו מתל אביב, וכעבור כמה שעות היינו בעולם השלישי, במקום שבו הילדים הולכים כל בוקר שלושה קילומטר לבית הספר, שאין בו חימום בכיתות או תנאים בסיסיים של סניטציה ואין להם תקווה. אני יודע שרוב האבות מובטלים, שחצי מהילדים נושרים מבית ספר, שהמדינה לא מכירה בהם וביישובים שלהם. זה זעזע אותי. בעיקר אני לא מבין איך למדינת ישראל יש מיליונים לתחזק את הצבא שלה, אבל אין לה התקציב הנחוץ לבנות בתי ספר לילדים, או אפילו לחבר אותם לחשמל ולמים. הזדעזעתי כי הייתי במדינות העולם השלישי, אבל בישראל הפער מתקיים במרחקים קטנים מאוד. כמה שעות מתל אביב, ואתה בעולם השלישי.

בתיה פלדמן, זה ילד זה!?

סוורן קוליס-סוזוקי

סוורן קוליס-סוזוקי נולדה וגדלה בעיר ונקובר בקנדה. כשהייתה בת תשע ייסדה את "הארגון הסביבתי של הילדים (ECO)", שמטרתו ללמד ילדים אחרים על נושאים הקשורים לאיכות הסביבה. בשנת 1992, כשהייתה בת 12, היא וחבריה לארגון גייסו כסף כדי להגיע ל"פסגת כדור הארץ" הראשונה שנערכה בריו דה ז'ניירו שבברזיל. הם עמדו במשימתם, וקוליס-סוזוקי הגיעה לפסגה ונאמה בה מול נציגי המדינות החברות באו"ם. בנאומה הציגה נושאים סביבתיים מנקודת מבט צעירה. היא הביעה ביקורת חריפה על אוזלת ידם של המבוגרים וכתה לתשואות. בין השאר אמרה בנאומה:

שלום, אני סוורן סוזוקי ואני מדברת בשם ECO, הארגון הסביבתי של הילדים. אנחנו קבוצה של בני 12 ו-13 שמנסים לחולל שינוי. גייסנו בעצמנו את כל הכסף שנדרש כדי להגיע לכאן, לעבור 8,000 מיילים כדי לומר לכם שאתם, המבוגרים, חייבים לשנות את דרככם.

בבואי לכאן היום אין לי אג'נדה נסתרת. אני נלחמת על עתידי. להפסיד את עתידי זה לא כמו להפסיד בבחירות או להפסיד כמה נקודות רווח בבורסה. אני נמצאת כאן כדי לדבר בשם כל דורות העתיד. אני נמצאת כאן כדי לדבר בשם הילדים הרעבים ברחבי העולם כולו שזעקתם אינה נשמעת. אני נמצאת כאן כדי לדבר בשם אינ-ספור בעלי החיים המתים ברחבי כדור הארץ משום שלא נותר להם לאן ללכת.

אני מפחדת כיום לצאת החוצה אל השמש בגלל החורים בשכבת האוזון. אני מפחדת

לנשום את האוויר כי אינני יודעת אילו כימיקלים מצויים בו. נהגתי ללכת לדוג בוונקובר, ביתי, יחד עם אבי, עד אשר רק לפני כמה שנים גילינו שהדגים מלאים בחומרים מסרטנים. ועכשיו אנו שומעים על בעלי חיים וצמחים הנכחדים בכל יום, נעלמים לנצח.

לאורך כל חיי חלמתי לראות את העדרים הגדולים של חיות הבר, את הג'ונגלים ואת יערות הגשם המלאים בציפורים ופרפרים, אולם כעת אני תוהה אם הם יהיו עוד קיימים כך שילדיי יוכלו לראות אותם. האם הייתם צריכים לדאוג לדברים הללו כשהייתם בגילי? כל זה קורה לנגד עינינו, ולמרות זאת אנו מתנהגים כאילו יש לנו את כל הזמן שבעולם ואת כל הפתרונות. אני רק ילדה ואין לי את כל הפתרונות, אבל אני רוצה שתכירו בכך שגם לכם אין!

אינכם יודעים איך לתקן את החורים בשכבת האוזון.

אינכם יודעים כיצד להשיב את דגי הסלמון במעלה נחל שיבש.

אינכם יודעים איך להשיב לחיים חיה שנכחדה.

ואינכם יכולים להשיב בחזרה יערות שפעם צמחו במקום שהוא כעת מדבר.

אם אינכם יודעים איך לתקן, בבקשה הפסיקו להרוס!

לפני יומיים, כאן בברזיל, הזדעזענו כשבלינו זמן מה עם ילדים החיים ברחובות. וזה מה שאחד הילדים אמר לנו: "הלוואי שהייתי עשיר - לו הייתי עשיר, הייתי נותן לכל ילדי הרחוב מזון, בגדים, תרופות, מחסה, אהבה וחום". אם ילד רחוב שאין לו כלום מוכן לחלוק, מדוע אנחנו, שיש לנו הכול, ממשיכים להיות כה חמדנים? אני לא יכולה להפסיק לחשוב על כך שהילדים האלה הם בני גילי, שמקום הולדתך הינו בעל משמעות עצומה, שאני הייתי יכולה להיות אחת מאותם הילדים החיים בפאבלות של ריו; הייתי יכולה להיות ילד רעב בסומליה; קורבן של המלחמה במזרח התיכון או קבצן בהודו. אני רק ילדה ובכל זאת אני יודעת שאם כל הכסף שמתבזבז על מלחמות היה מוקדש למציאת פתרונות סביבתיים, לחיסול העוני ולחתימת הסכמים - איזה מקום נפלא כדור הארץ יכול היה להיות!

בבית הספר, ואפילו בגן הילדים, אתם מלמדים אותנו איך להתנהג. אתם מלמדים אותנו לא לריב עם אחרים, לפתור בעיות, לכבד אחרים, לנקות את הלכלוך שאנחנו משאירים אחרינו, לא לפגוע ביצורים אחרים, לחלוק, לא להיות תאבי בצע. אז למה אתם עושים את כל מה שאתם אומרים לנו לא לעשות?

על פי ויקיפדיה. תרגום: ינון פיאמנטה

סוורן קוליס-סוזוקי ויקיפדיה

מלאלה יוספזאי

מלאלה יוספזאי נולדה בשנת 1997 בעמק סוואט בפקיסטן. היא הושפעה במידה רבה מאביה, זיודין יוספזאי, שהיה איש חינוך והפעיל רשת של בתי ספר. בהיותה בת 11 התפרסמה בזכות בלוג שכתבה עבור בייביסי ובו תיארה את חייה תחת איום הטאליבאן (ארגון מוסלמי קנאי) ולאחר מכן תחת שלטונו. היא תיארה את ניסיונות הארגון להשתלט על עמק סוואט והביעה את דעותיה על החשיבות בהקניית השכלה לילדות.

באוקטובר 2012, כשהייתה בת 15, נורתה על ידי איש טאליבאן כשחזרה מבית הספר. מלאלה נורתה בראשה ונפצעה קשה. היא עברה תהליך שיקום ממושך, מסובך וכואב, אך לא ויתרה על מלחמתה ועל זכותה להשכלה ולחיים בעולם נאור יותר. שנה לאחר מכן, בהיותה בת 16 בלבד, היא החמנה לנאום בפני מועצת האו"ם בניו יורק וקראה לחינוך והשכלה לכל ילדי העולם. היא עשתה זאת כשאיומים על חייה ועל בני משפחתה מקיפים אותה מכל עבר.

על מאבקה המתמיד על הזכות לחינוך והשכלה ועל פועלה כנגד עמדות קיצוניות קיבלה מלאלה פרס נובל לשלום והפכה להיות הזוכה הצעירה בהיסטוריה של הפרס. לפניכם דברים מתוך הנאום שנשאה באו"ם:

אחיי ואחיותיי היקרים, זכרו דבר אחד: "יום מלאלה" הוא לא היום שלי. זהו היום של כל אישה, כל ילד וכל ילדה שהרימו את קולם למען זכויותיהם [...] אלפי אנשים נרצחו על ידי הטרוריסטים ומיליונים נפצעו, אני רק אחת מהם. אז הנה אני עומדת, הנה אני עומדת, ילדה אחת מתוך רבים. אני מדברת לא בשביל עצמי אלא למען אלה שקולם לא יכול

להישמע, אלה שנאבקו למען זכויותיהם, לזכותם לחיות בשלום, לזכותם לכבוד, לזכותם לשוויון הזדמנויות, לזכותם לרכוש השכלה. חברים יקרים, ב־9 באוקטובר 2012 ירו בי אנשי הטאליבאן בצד השמאלי של המצח. הם ירו גם בחברותיי. הם חשבו שהקליע ישתיק אותנו, אבל הם נכשלו. ומתוך השתיקה בקעו אלפי קולות. הטרוריסטים חשבו שהם ישנו את מטרותיי ויעצרו את שאיפותיי, אבל דבר לא השתנה בחיי חוץ מזה: חולשה, פחד וייאוש מתו. כוח, עוצמה ואומץ נולדו. אני אותה ה"מלאלה"! שאיפותיי הן אותן השאיפות, תקוותיי הן אותן התקוות וחלומותיי הם אותם החלומות [...]

אנו קוראות לאחיותינו בכל העולם להיות אמיצות - לחצו את העוצמות שבכן ולחמש את מלוא הפוטנציאל שלכן. אחיי ואחיותיי היקרים, אנו רוצים בתי ספר וחינוך למען עתיד טוב לכל ילד. אנו נמשיך את המסע לעבר היעד של שלום וחינוך לכולם. אף אחד לא יוכל לעצור אותנו. נרים את קולנו בעד זכויותינו, וקולנו יביא את השינוי. אנו מאמינים בכוח ובעוצמה של המילים. המילים שלנו יכולות לשנות את העולם כולו. כי אנחנו כולנו ביחד, מאוחדים למען החינוך. ואם אנו רוצים להשיג את מטרותנו, אז בואו נעצים את עצמנו עם נשק ההשכלה, ובואו נגן על עצמנו על ידי האחוה והאחדות. אחיי ואחיותיי היקרים, אל לנו לשכוח שמיליוני אנשים מעוניינים, אי-צדק ובורות. אל לנו לשכוח שמיליוני ילדים אינם לומדים בבתי ספר. אל לנו לשכוח שאחיותינו ואחינו מחכים לעתיד של שמחה ושלום.

אז בואו ננהל מאבק עולמי נגד התופעה של אנשים שאינם יודעים קרוא וכתוב, נגד עוני וטרור, בואו נרים את ספרינו ואת עטנינו. אלה הם כלי הנשק העוצמתיים ביותר.

ילד אחד, מורה אחד, ספר אחד ועט אחד יכולים לשנות את העולם. חינוך הוא הפתרון היחיד. חינוך לפני הכול.

מלאלה יוספזאי

התרגום מתוך: אתר צלטנר

עדי אלטשולר

עדי אלטשולר נולדה בהוד השרון בשנת 1986. כשהייתה בת 12 החלה להתנדב בעמותת איל"ן. במסגרת התנדבותה הפכה לחונכת אישית של כפיר קובי ז"ל, ילד בן שלוש עם שיתוק מוחין. בזכות ההיכרות והקשר הקרוב עם כפיר נחשפה עדי לעולם החינוך המיוחד. כפיר נעשה עבורה כמו בן משפחה, והקשר שיצרה איתו ועם משפחתו עיצב את תפיסת עולמה ואת יחסה לילדים עם צרכים מיוחדים.

בשנת 2002, כשהייתה עדי בת 16, הצטרפה לתוכנית של עמותת LEAD - המסלול לפיתוח מנהיגות צעירה בישראל. בהשראת הקשר עם כפיר ומשפחתו ובשיתוף עם קלאודיה קובי, אימו של כפיר ומובילת התפיסה החינוכית בתנועה, החליטה להקים תנועת נוער חדשה בישראל: "כנפיים של קרמבו" - תנועת הנוער הראשונה והיחידה בישראל לצעירים עם צרכים מיוחדים שבה כל ילד וילדה וכל נער ונערה בחברה הישראלית יוצרים יחד מקום והזדמנות לכל אדם.

התנועה צמחה עם השנים ופעילים בה כיום למעלה מ-5,000 ילדים ובני נוער בלמעלה מ-55 סניפים הפרוסים ברחבי המדינה. התנועה זכתה בפרסי הוקרה רבים, ביניהם באות הנשיא למתנדב בשנת

עדי אלטשולר

2009 ובפרס יגאל אלון בשנת 2010. עדי הוזמנה להדליק משואה בטקס יום העצמאות בחגיגות השישים למדינת ישראל. להלן דברים שנשאה עדי אלטשולר באירוע היד פארק נשים בוועידת נשים ועסקים של אתר און לייף בשיתוף עיריית ירושלים:

בגיל 11 וחצי אני התחלתי להתנדב בעמותת איל"ן. הגעתי לשם בגיל 11 וחצי כדי להיות חונכת של ילד שהיה אז בן שלוש עם שיתוק מוחין. אמרו לי שהוא לא הולך ושהוא אף פעם לא ילך, ושהוא לא מדבר ושהוא אף פעם לא ידבר, שהוא לא יכול להיזז את הגוף ונוזל לו רוק.

מאוד פחדתי מהמפגש איתו. אני זוכרת כשהגעתי בפעם הראשונה אל כפיר הביתה, אז ראיתי חיוך, ראיתי ילד ג'ינג'י מלא נמשים עם חיוך מאוזן לאוזן. וברגע הזה התאהבתי והוא התאהב בי. ומשעה בשבוע זה נהיה שעתיים, ושלוש, וארבע, ופעמיים בשבוע ארבע שעות. במשך שנים קיבלתי שם את כל האהבה שבעולם. כפיר והמשפחה שלו שהיא כמו שלי, לימדו אותי, עיצבו בעצם את הדרך שהסתכלתי על העולם. הם גרמו לי להבין שלכולם יש מגבלות. יש לי חוש התמצאות מזעזע, אני לא יודעת לבשל, יש לי בעיה של קשב וריכוז, אבל את הכיסא גלגלים שלי אף אחד מכם לא יכול היה לראות.

את זה למדתי מגיל מאוד מאוד צעיר, כי הם הסתכלו על כפיר והוא הסתכל על עצמו כאילו הוא 100% מושלם. אבל עם השנים לצידו של כפיר היו שלושה דברים שעיצבו אותי ושינו אותי מקצה לקצה: הראשון, כל פעם שיצאנו החוצה לרחוב, כשיצאנו החוצה, אז הסתכלו עליי כאילו אני ילדה צדיקה, מלאכית, שעושה מצווה ואני מתנדבת ומטפלת בילד הנכה, המסכן, המוגבל, האומלל. וכשהסתכלו על כפיר כל מה שראו זה את כיסא הגלגלים. אף אחד לא ראה שהוא עקשן, שהוא מעצבן, שהוא חמוד, שהוא מצחיק, שהוא חכם. זה היה מאוד קשה, כי אנחנו חווינו את עצמנו אחרת לגמרי, והקשר בינינו היה מאוד הדדי. הייתי תמיד מספרת לו את כל הסודות שלי. הוא לא יכול היה להגיד אותם לאף אחד. כשאני הייתי עצובה אז הוא היה בוכה יחד איתי, וכשהייתי שמחה אז הוא תמיד היה צוחק.

הדבר השני היה המחשבות על העתיד. אני תמיד חלמתי על היום שאני אתחתן, שאני אתגייס לצבא, שאני אסע לטיול, שאני אעשה תואר, ותמיד חשבתי: ומה עם כפיר? האם יום אחד כפיר יתחתן? האם הוא יהיה בזוגיות? מישהו בכלל יכול לחשוב שהוא יכול לשרת בצבא? זה היה נורא מתסכל.

הדבר השלישי, שבעצם הוביל אותי אחר כך בגיל שש עשרה להקים את "כנפיים של קרמבו", היה ההבנה שבעצם הפער הכי גדול בין כפיר לבניי הן חוויות הילדות שלנו. שבעצם אני יכולה לרדת למטה להתנדנד בנדנדה, להתגלץ' במגלצ'ה, לדבר עם חברות. כפיר אבל לא יכול להרים את הטלפון, הוא לא יכול לדבר, אין לו את ההזדמנויות לחוות ילדות פשוטה כמו לכם ולי.

ואז כשהייתי בת 16 החלטתי שאני רוצה להקים תנועת נוער כמו הצופים, נוער עובד, בני עקיבא, רק יותר טובה, כדי שכל ילד, ילדה, נער ונערה במדינת ישראל יוכל לחוות ילדות כמו כולם. לתרום לחברה, לחלום, לשים מדים, לשיר המנון, לצאת למשלחות, לצאת לשנת שרות. שזו תהיה תנועת נוער משולבת כמו עדי וכפיר [...]. כפיר נפטר לפני שש שנים בגיל 11 וחצי. הוא איתי כל הזמן. הוא היה המורה הכי גדול שלי, כי הוא לימד אותי לקבל את המגבלות של עצמי, לחלום, להבין שכל בן אדם יכול. הוא היה המנהיג הכי גדול שהכרתי, כי הוא הניע אותי להוביל שינוי.

עדי אלטשולר, "הילד שלימד אותי לחלום"

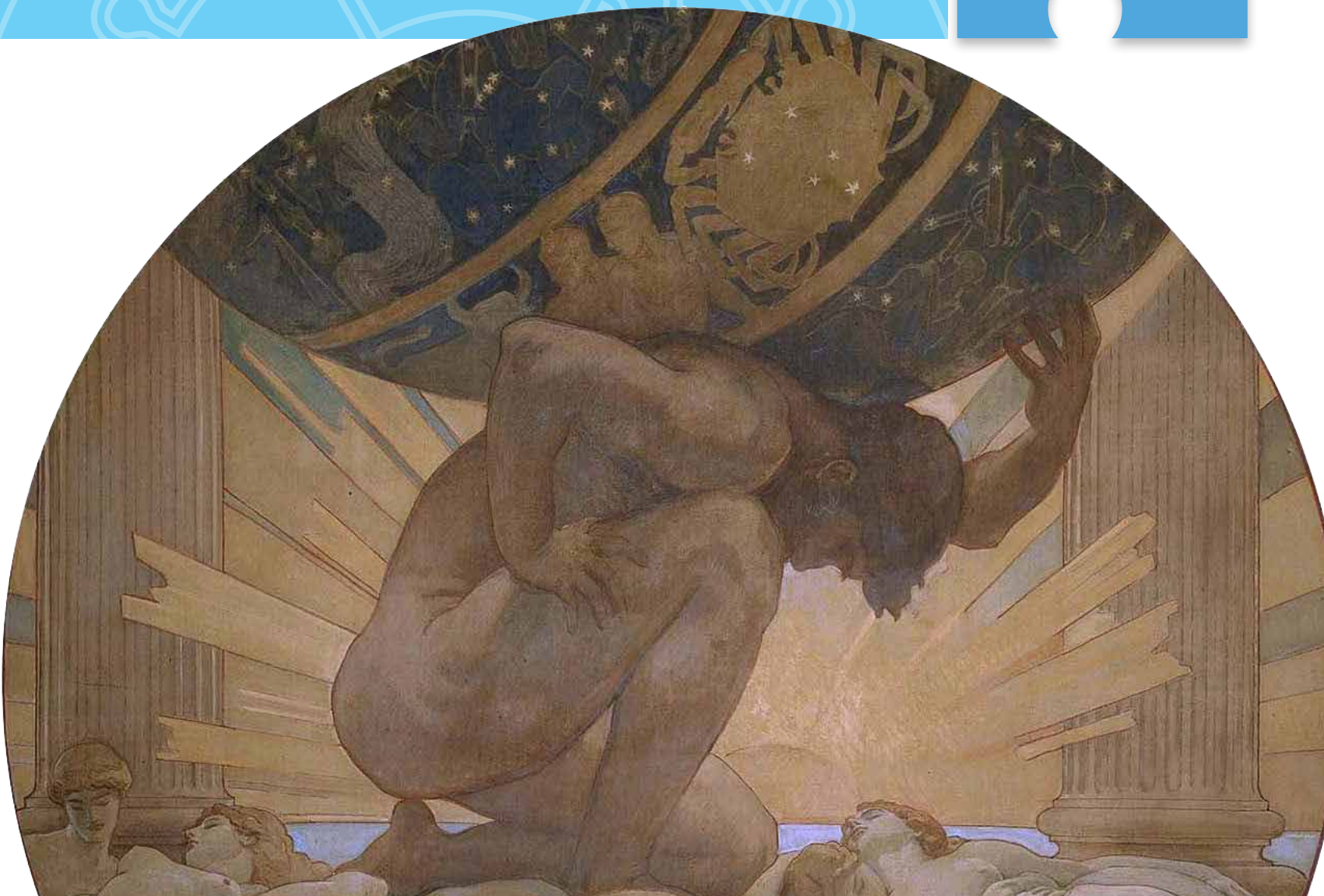
מייסדי כנפיים של קרמבו:
עדי אלטשולר, כפיר קובי ז"ל
ואמו קלאודיה קובי
צילום: כנפיים של קרמבו

משימה אישית

- ← חשבו על דמות מהמשפחה או מסביבתכם הקרובה והעניקו לה "תעודת מתקן עולם/מתקנת עולם". עצבו את התעודה ותארו בה את הסיבות לבחירה.
- ← חשבו על יוזמה שתרוצו ליזום על מנת להפוך את העולם למקום טוב יותר. תארו את היוזמה ואת הצעדים שיידרשו מכם כדי לממש אותה. התייחסו לנקודות הבאות:
- למי תרוצו לסייע - לאדם פרטי, למוסד או לארגון?
  - תארו בקצרה את הצרכים הנדרשים לסייע.
  - הסבירו מדוע בחרתם דווקא במי שבחרתם.
  - מהו השינוי שאתם מבקשים לעשות?
  - הגדירו מדדים להצלחה. כיצד תדעו אם הצלחתם במשימתכם?

על מה העולם עומד?

- מהם העקרונות והערכים החשובים ביותר בחיך כמתבגר או מתבגרת? כאדם? כיהודי או יהודייה?
- מה לדעתך המקור לעקרונות ולערכים אלו?
- היכן למדת או רכשת אותם?

עקרונות וערכים הם הבסיס להשקפת העולם שלנו כיחידים וכקבוצות. לא נולדנו עמהם, והם אינם נוצרים בחלל ריק. הם מושפעים באופן ישיר מן המשפחה והסביבה הקרובה ומן החברה והתרבות שבהן אנו חיים. כבר לפני אלפי שנים ביקשה המסורת היהודית להעמיד ערכים כאלו כתשתית לקיום העם היהודי. הנאמנות של העם היהודי לערכים אלו אפשרה לו להתקיים במשך אלפי שנים, גם כשישב מחוץ לארצו במהלך שנות גלות ארוכות.

בפרק זה נבחן מהם עקרונות יסוד אלו של המסורת היהודית ונשאל האם החברה הישראלית פועלת לאורם. האם ניתן לראות בהם גם תשתית ערכית לחברה האנושית בכלל? והאם אנו עדיין זקוקים לתשתית כזו בעולם המודרני המתקדם והמשתנה שבו אנו חיים?

ג'ון סינר סרג'נט, אטלס וההספרידות,
1925-1922

משימת פתיחה

על מה העולם עומד?

פסל אטלס במוזיאון הלאומי של נפולי, ויקיפדיה

השאלה "על מה העולם עומד?" הטרידה את עמי העולם כבר בתקופות קדומות. היוונים למשל ביקשו להבין כיצד ייתכן שהעולם שלנו יציב ונושא אותנו עליו ומדוע אינו נופל לחלל. במיתולוגיה היוונית אנו רואים ניסיון לתת הסבר מדעי לשאלות אלו. בדומה לכך, גם התרבות ההודית העתיקה הציעה הסבר משלה לשאלה מה מחזיק את העולם.

- ← לפניכם שתי תמונות המציגות שתי השקפות על העולם. התבוננו בתמונות, קראו את הסיפורים העומדים מאחוריהן והסבירו בעזרתן מה העסיק את התרבויות הקדומות. על איזו שאלה הם מבקשים לענות? מדוע עסקו בשאלה זו, לדעתכם?
- ← מה מאפיין את התשובה הניתנת בכל סיפור?

תמונות אלו עוסקות בהיבט החומרי, המדעי כביכול, אולם ניתן להבין שאלה זו גם כשאלה חברתית וערכית - מהם הערכים שעליהם עומד העולם? מהם עקרונות היסוד שבזכותם החברה האנושית יכולה להתקיים?

איור משנת 1876 המדגים כיצד נראה העולם העומד על ארבעה פילים

במיתולוגיה היוונית אטלס נענש ולכן נושא את העולם על גבו.

- ← חשבו, האם נשיאת העולם היא עול או זכות?

אטלס הוא ענק מהמיתולוגיה היוונית, בנם של יאפטוס ואסיה. אטלס נלחם נגד האלים היווניים ומוכר בעיקר בשל העונש שהוטל עליו לאחר שהפסיד במלחמתו: לשאת לנצח את כדור הארץ על שכמו.

מיתוס הינדי מספר שכדור הארץ ניצב על גבו של צב ענק, העומד על ארבעה פילים גדולים והם אלו שמאפשרים לעולם את יציבותו.

- ← לפניכם ציור של עולם העומד על שלוש רגליים. בחרו מתוך רשימת הערכים את שלושת הערכים המהותיים ביותר לדעתכם לכינונה של חברה אנושית והסבירו את בחירתכם.

רשימת הערכים: צדק, רחמים, כסף, חוק וסדר, שלום, אהבה, קבלת האחר, ערבות הדדית, הישגיות, כבוד, שוויון, חסד, גמילות חסדים.

עַל שְׁלוֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד

מסכת אבות, פרק א, משנה ב

במשימת הפתיחה התייחסנו לשתי המשמעויות הטמונות בשאלה "על מה העולם עומד?" - למשמעות המדעית ולמשמעות החברתית. בשני המקרים ישנו ניסיון למצוא הסבר לקיומו המתמשך והיציב של העולם, מבחינה חומרית-מדעית או מבחינה אנושית-חברתית. חכמי המשנה עסקו גם הם בשאלה זו, ובחרו להתייחס רק להיבט הערכי-חברתי. לדעתם שאלה זו מזמינה בירור מהותי של הערכים והעקרונות היסודיים ביותר שלנו כבני אדם.

על שלושה דברים העולם

עומד

החלוקה לשלוש נוחה במיוחד לזיכרון, ולכן בתורה שנמסרה בעל פה מדור לדור מרבים להשתמש בחלוקה זו.

המילה "עולם" עשויה להתפרש בשני מובנים: העולם הפיזי - כדור הארץ או היקום כולו - או החברה האנושית. את הביטוי "העולם עומד" ניתן להבין בשני אופנים: (א) העולם ניצב או מושתת על שלושת הדברים המנויים במשנה, כשם שכיסא או שולחן ניצבים על מספר רגליים; (ב) העולם נברא כדי שבני האדם יממשו בחייהם את שלושת הערכים הללו.

תיאור הכהן הגדול ובניו, ארון הברית, המנורה השולחן ומזבח הקטורת.

עבודה

בימינו מובנה של המילה "עבודה" הוא מלאכה, פעולה הכרוכה במאמץ גופני וכדומה, ואולם בספרות חז"ל מובנה של המילה היה עבודת המקדש או עבודת האל. כדי לבטא עבודה במשמעות המקובלת בימינו, השתמשו חז"ל במילים מלאכה או דרך ארץ.

גמילות חסדים

הביטוי "גמילות חסדים" מתייחס למעשים טובים של אהבה ונדיבות לב שאדם נוהג בהם עם זולתו או עם החברה מבלי לצפות לתגמול כלשהו. דוגמאות למעשי חסד הן הכנסת אורחים, ביקור חולים, ניחום אבלים וצדקה לעניים.

ביאור

1. **מְשִׁירֵי** - מהנשארים, מאחרוני חבריה של **כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה** - המוסד העליון של חכמי ישראל בימי בית המקדש השני.
2. **שְׁלוֹשָׁה דְּבָרִים** - שלושה עקרונות. **הָעוֹלָם עוֹמֵד** - היקום או החברה האנושית תלויים ונשענים עליהם.
3. **הַתּוֹרָה** - לימוד התורה וקיום מצוותיה.
4. **הָעֵבוּדָה** - עבודת הכוהנים בבית המקדש.
5. **גְּמִילוּת חֲסָדִים** - עשיית טובה לזולת ומתן עזרה חומרית ונפשית.

משנה

1. **שְׁמַעוֹן הַצְּדִיק הָיָה מְשִׁירֵי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה.**
2. **הוּא הָיָה אוֹמֵר:**
עַל שְׁלוֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד:
3. **עַל הַתּוֹרָה**
4. **וְעַל הָעֵבוּדָה**
5. **וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים.**

שאלות

1. מה מובנו של הביטוי "העולם עומד" במשנה, ובמה הוא שונה מן התפיסות שהוצגו לעיל מן המיתולוגיה? היעזרו בביאור למשנה ובמושג המופיע בצד העמוד.
2. הסבירו בלשונכם מהם "תורה", "עבודה" ו"גמילות חסדים" שעליהם העולם עומד?
3. מדוע לדעתכם נבחרו דווקא שלושה ערכים אלו כדברים שעליהם העולם עומד? חוו את דעתכם עליהם.
4. האם לדעתכם ערכים אלו עשויים לשמש בסיס גם לחברה הישראלית בימינו? הסבירו.
5. מה הקשר בין שלושת הערכים או מה ההבדל ביניהם? האם לא ניתן להסתפק באחד מהם? הסבירו.
6. האם לדעתכם יש חשיבות לסדר של הערכים בדברי המשנה? או שאולי הכוונה היא שכל העקרונות חשובים באותה מידה (כמו רגליים של שולחן)? הסבירו.

תמונת אילוסטרציה: StockXCHNG

משימה אישית

התבקשתם להשתתף במסע פרסום למען תיקון החברה.

- ← חשבו על שלושה דברים שעליהם הייתם אתם מעמידים את תיקון החברה.
- ← חפשו תמונה, שיר, איור, סמל וכדומה המבטאים את הדברים שעליהם עומד תיקון העולם לדעתכם.
- ← עצבו כרזה שכותרתה "על שלושה דברים עומד עולם מתוקן", ובמרכזה יופיע העולם העומד על שלושת הערכים שבחרתם. שלבו בכרזה תמונה, שיר, סמל או כל דבר אחר העולה בדעתכם.
- ← האם הערכים שבחרתם עומדים על שלושה דברים שדומים לדברים שעליהם עומד העולם על פי המשנה, או שונים מהם?

מסכת אבות

בניגוד לכל המסכתות האחרות, מסכת אבות אינה עוסקת בענייני הלכה כלל. מסכת אבות היא המסכת היחידה במשנה שיש בה דברי חוכמה, דברי מוסר ודרך ארץ ודברי שבח לתורה וללומדיה. שם המסכת - אבות - הוא ככל הנראה כינוי לחכמים שהגו את המימרות שבה: בכמה מקומות במשנה ובתלמוד הם נקראים "אבות עולם" או "אבות ראשונים". סברה אחרת היא שהביטוי "אבות" רומז לרעיונות המופיעים במסכת ולא לאישים שהגו אותם. רעיונות אלו הם עקרונות היסוד של הגות חז"ל בכל התחומים ועליהם מבוססים פסקי ההלכה שלהם. כאמור, מסכת אבות מיוחדת בכך שהיא חורגת מהעיסוק ההלכתי בחוק ובמצווה, המאפיין את מרבית ספרות חז"ל, ומורכבת מדיונים בסוגיות מוסריות וערכיות. משום כך מאפשרת לנו מסכת זו הצצה להשקפת העולם הערכית של חז"ל.

שמעון הצדיק

שמעון הצדיק הוא ראשון חכמי התורה שבעל פה הידוע לנו בשמו בתקופה שלאחר חתימת המקרא, והיחיד בין התנאים שקיבל את התואר "צדיק". על פי יוסף בן מתתיהו, שמו המלא היה שמעון בן חוני בן ידוע. מתוך הדברים המעטים המסופרים עליו נראה כי היה כוהן גדול בזמן תחילת שלטון היוונים בארץ ישראל במאה השלישית לפני הספירה.

משימה קבוצתית

- ערכו רשימה של כל הערכים שבחרו תלמידי הכיתה במשימה האישית ומיינו אותם על פי הקריטריונים הבאים (תוכלו לנסח קריטריון נוסף משלכם ולהוסיפו בעמודה השמאלית):

חוק וסדר	קשרים בין אישיים	חסד/נתינה

- נסו להגיע להסכמה על שלושה דברים קבוצתיים שעליהם העולם עומד על פי עמדת בני כיתתכם.

מקורות משוחחים על... על מה העולם עומד?

ההכרעה שהעולם עומד על שלושה יסודות, והבחירה של אנשי כנסת הגדולה בערכים תורה, עבודה וגמילות חסדים דווקא, אינן מובנות מאליהן. מתעוררת השאלה: מדוע דווקא הרעיונות הללו נבחרו לעמוד בבסיסה של החברה?

כדי לעמוד על משמעותה של בחירה זו נציע שלוש נקודות מבט שונות המרחיבות את המשנה הזאת ומתייחסות אליה.

עולם חושלם

רבי שמואל די אוזידא כורך את שלושת היסודות זה בזה ומסביר את חשיבותם הרבה לחברה:

העולם [החברה האנושית] אינו מתקיים [אלא] רק כשישתלם [יגיע לידו שלמות, ימלא את ייעודו] האדם בלמוד ובמעשה. והנה במעשה יש שני מינים [סוגים] – אם במעשה שבין אדם למקום [פעולות הקשורות ליחסים שבין אדם לאלוהין] ואם במעשה שבין אדם לחברו. וכנגד [בהתייחס אל] הלמוד אמר "על התורה"; וכנגד המעשה שבין אדם למקום אמר "ועל העבודה"; וכנגד המעשה שבין אדם לחברו אמר "ועל גמילות חסדים".

רבי שמואל די אוזידא, **מדרש שמואל**

רכב ונגרר לאיסוף מוצרים לגמילות חסדים. ויקיפדיה

רבי שמואל די אוזידא

רב ומקובל חשוב בצפת של המאה ה-16. הוא השאיר אחריו יצירות בתחומים שונים של פרשנות והגות. חיבורו הידוע ביותר הוא "מדרש שמואל" על מסכת אבות, והוא למעשה מעין אנציקלופדיה של פירושים למסכת אבות. ספר זה נדפס פעמים רבות במקומות שונים, מהן ארבע פעמים עוד בחייו של המחבר, דבר המעיד על ההצלחה של הספר ועל תפוצתו הרבה. הפירוש עוסק בשאלות אינטלקטואליות, ובפירושים שנועדו ללמדנים.

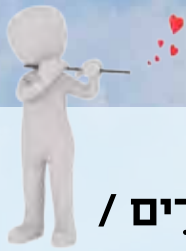
שאלות

1. מה מייצגת כל אחת משלוש ה"רגליים", לפי דבריו של רבי שמואל די אוזידא?
2. האם לדעתו שלושת היסודות שווים בחשיבותם? הסבירו.

משיחה

← לדעת רבי שמואל, העולם זקוק לשלושה יסודות כדי להתקיים. לאור דבריו, חשבו על אדם החי את חיוו בהתאם ליסוד אחד בלבד. ציירו קומיקס המתאר את התנהלותו בעולם. הביעו בכתובה ובציור את המחיר שאותו האדם והחברה הסובבת אותו משלמים בגלל התעלמותו משני היסודות האחרים.

עַל שְׁלֵטָה דְּבָרִים / לאה גולדברג

אָמַר הַדָּג הַיָּחִיד לָיִם:
עַל שְׁלֵטָה דְּבָרִים הָעוֹלָם קָיָם -
עַל מֵי הַיָּמִים,
עַל חוֹפֵי הַיְּבֵשֶׁת
וְעַל דָּגֵי הַמְּצוּלָה הָעוֹלָיִם בְּרֶשֶׁת.

אָמַר הָאָכָר הַמּוֹכִיל מַחְרָשָׁה:
עוֹמֵד הָעוֹלָם עַל דְּבָרִים שְׁלֵטָה -
עַל אֲדָמַת הַשָּׂדוֹת,
עַל גְּשָׁמֵי שָׁמַיִם
וְעַל לֶחֶם מוֹצָא בַּיַּעַת־אֲפִים.

אָמַר הָאָפוֹן בְּבֵיתוֹ הַבּוֹדֵד:
עַל שְׁלֵטָה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד -
עַל לְבוֹ שֵׁל אָדָם,
עַל יְפֵי הַטֶּבַע,
עַל בְּטוֹי הַדְּבָרִים כְּצֶלֶל וְצֶבַע.

אָמַר הָאָדָם הַפּוֹכַח עֵינָיו:
עֲשָׂרוֹ שֵׁל עוֹלָם מַה נִּפְלָא וְמַה רַב -
בְּקֶרֶב־בְּקָר
נִלְכָד בְּלִבִּי כְּבִרְשֶׁת
הָעוֹלָם וּמְלוֹאוֹ,
הַמְּצוּלָה, הַיְּבֵשֶׁת,
וְאוֹרוֹת וְצִלָּיִם
וְחֻגִים וְחֻלּוֹן,
וּמְלִיִם וְצִלָּיִם
וְשִׂדוֹת־שְׂבוּלִים
וְכָל צְבָעֵי הַקֶּשֶׁת.

עוֹשְׂרוֹ שֵׁל עוֹלָם מַה נִּפְלָא וְמַה רַב

שירה של לאה גולדברג "על שלושה דברים" מושפע מהתבנית הלשונית של מסכת אבות שבה עסקנו לעיל, ומציע להרחיב ולגוון את היסודות שעליהם העולם עומד. בעוד שהמשנה מתייחסת לחברה כאל מקשה אחת, לאה גולדברג מזהה את הפרטים השונים בה ועומדת על צורכיהם של היחידים בעולם.

שאלות

1. לאה גולדברג חושבת שלהעמיד את העולם על מספר עקרונות פירושו לצמצם אותו. הוכיחו זאת מהשיר.
2. במה שונים הדברים שעליהם מתבסס עולמם של האיכר, האומן והדייג מסוג הדברים שעליהם קיים העולם במשנה?
3. כל אחת מן הדמויות מתוארת במקום הפעולה שלה. מדוע, לדעתכם, מתואר האדם כפוקח את עיניו? מה מייחד את התפיסה שלו מתפיסתם של האחרים?
4. מה עלול להיות החיסרון בחברה המתנהלת על פי הדייג, האיכר והאומן?